

Oponentský posudek diplomové práce Bc. Víta Šrámka, *The Reflection and Construction of "Good Old Age" in the Rainbow Carehome*

Hodnocená práce spadá do žánru etnografických analýz institucionálně zajišťované péče a vytváření významů a žitých praktik stáří. Autor si bezpochyby vybral velmi potřebné a stále málo zpracovávané téma. Aktuálnost této diplomové práce leží i v tom, že slibuje kritickou reflexi dopadů diskurzivního konstruování stáří jako sociální patologie, či současných „diskurzivních epidemií“, které konstruují stáří jako svého druhu „postižení“ či ne/způsobilost. Oproti tomu etnografická perpektiva práce, která se soustředí na vytváření významů a vyjednávání praktik spojených se stářím tento simplicistní a patologizující pohled narušuje i tím, že zvýrazňuje mocenské dimenze diskurzu stáří a jeho disciplinační funkce. Autorovo zaměření se na dynamiku vztahů uvnitř sítě rozmanitých forem péče zachycuje aktivní vyjednávání a jednání seniorských aktérů a zdůrazňuje tak momenty jejich (komplikované a podmíněné) agentnosti. Z autorova podání je také patrná citlivost vůči situacím a „encounters“, ve kterých se významy a vztahy vyjednávají, citlivost k odhalení konfliktu, ambivalenci, paradoxnímu vztahu. Zde autor těží ze svého dlouhodobého působení v domově Rainbow, které se mu následně stalo výzkumným polem. Jednotlivá pojednání/rozbory situací jsou poutavým vhledem do sociálního mikrosvěta jednoho pečovatelského domu, ale dovolují také jistou míru vhledu do obecnější problematiky péče a diskurzivních (a vtělených) konstruktů stáří. Přes tyto zřejmé klady má práce podle mého soudu celou řadu různě závažných nedostatků: jak po stránce formální, tak konceptuální a analytické.

Nejdříve k metodologii a analýze:

Teoreticko-konceptuální povahu mají dvě kapitoly (3 a 4). Kapitola 3 chce na celých 7 stranách (sic!) obsáhnout přehled antropologického bádání o stáří, nabídnout kritickou reflexi diskurzů stáří a struktury péče o stárnoucí; kapitolu zakončuje sumarizace foucaultovské teze o disciplinační moci (institucí). Podobně kusá je i kapitola 4 (přestože zde jsou slibně načrtnuty podkapitoly diskutující formy sociálního statusu, zvl. v diskuzi o postavení „Becky“ a odvozené formy prestiže z rodinných vztahů a sociálního statusu dětí/vnoučat). Obě kapitoly sice pojmenovávají důležité kategorie a potenciálně vhodné teoretické rámce. Nicméně samotné naplnění těchto kapitol a artikulace tezí/theorie je nedostačující, což se koneckonců odráží ve zbytku práce a ve schopnosti autora analyticky pracovat se sebranými daty.

FAKULTA
HUMANITNÍCH STUDIÍ
Univerzita Karlova

Koncept, o který se autor opírá víceméně v celé práci je koncept aktivního stárnutí, který ve své foucaultem vedené analýze moderní/neoliberální governmentality, nabízí Jaroslava Hasmanová Marhánková. Autor ovšem vedle této práce cituje pojednání Heleny Haškovcové, Dany Sýkorové aj., aniž by reflektoval výrazně odlišná východiska a paradigmaty, či vyvozované teze v přístupu ke „stáří“ těchto prací. Z nedostatečné kritické reflexe zdrojů a literatury, se kterými autor pracuje pak také plyne to, že práce, která chce kriticky zhodnotit společenské konstrukty stáří a „dobrého stáří“, jejich vliv na sebepojetí stárnoucích a seniorů/seniorek a jejich agentnost ve vyjednávání vztahů s okolím, paradoxně (a jak se domnívám nezamýšleně) reprodukuje značně stereotypizující a homogenizující konceptualizace stáří, které zdůrazňují *ztrátu schopností* a narůstající *nezpůsobilost*. Toto ilustruji na následujících pasážích, kde autor esencializuje stáří jako neschopnost, a kde dochází ke zpětnému normativnímu předepsání jistých forem způsobilosti dospělého a plnohodnotného občanství.

Here, too many impulses would confuse the client, and in the case of the grocery store a situation where there are too many sales or too many alternatives of the same product was an unpleasant and exhausting experience for the seniors, who felt confused and tired from the effort of having to make a decision ...

Setterstain and Trauten have a similar vantage point in their analysis of the reflection of old age. Likewise they consider one of the aspects of old age to be the inability to achieve and interact with one's environment as well as before....(str. 21; zvýraznění KK)

Škoda je, že nedotažené zůstaly právě podkapitoly 4.4. a 4.5., věnované genderové identitě a konceptu distinkcí P. Bourdieua, které se zdají jako velmi slibné pro analýzu sebraných dat.

The only level on which I found gender relevant in Rainbow was in relation to clients - men and their masculinity and self presentation. (str. 31)

One of the concepts that comes to mind is Bourdieu's theory of distinction. Can this theory be used as a framework to explain the diversity of clients in Rainbow? Well yes and no - let me explain my thoughts on the subject. But before I begin, I will explain which aspects of Bourdieu's class system and stratification I find similar to the senior diversity I have been discussing.

FAKULTA
HUMANITNÍCH STUDIÍ
Univerzita Karlova

Zdá se mi, že zde je to spíše nepreciznost vyjádření v anglickém jazyce nežli nesprávné pochopení konceptu sociálních distinkcí a jemných rozdílů vytváření, vyjadřování a somatizace statusových rozdílů. Mohl by autor u obhajoby vysvětlit, jak je koncept distinkcí možné využít v kontextu diskutovaného výzkumu? Samozřejmě neudržitelné je autorovo tvrzení, že gender se projevuje pouze u mužů a ve způsobu maskulinních sebe prezentací. Pokud je gender pojímán nikoliv jako substanciální charakteristika, ale jako kategorie moci, pak se nutně projevuje na všech úrovních vyjednávání a určuje pozice každého jednotlivého aktéra.

Nedostatečně připravená analytická půda se odráží v autorově ne/schopnosti popisované situace ze samotného etnografického výzkumu nahlédnout analyticky a vytěžit z nich více nežli popis (jakkoliv poutavý). V celé „analytické“ části práce nenajdeme více nežli občasné odkázání na konceptualizace J. Hasmanové Marhánkové, které nicméně na mnohých místech působí násilně a „neorganicky“; nepracuje se zde s teoretizacemi foucaultovské disciplinace, ani bourdieuvské distinkce atd., které byly představeny v „teoretickém“ úvodu.

Výzkumné otázky se v práci objevují na několika místech; v úvodu práce autor říká: „*The aim of the project is to analyze the way of negotiating the care by selected social participants – both seniors and the home staff. [...] How do the participants construct, through narration as well as social practices, the concept of so-called “good” old age? What kinds of interaction are involved in the process of care negotiation and how are they assigned importance?...*” (str. 9) a na jiném místě pak: *How can we reflect taking care of seniors? Why do seniors interpret some issues differently than the people taking care of them? How do we construct the concept of “good old age”?* (str. 19) Opakovaně se zde objevuje pojem „good old age“, resp. „dobré stáří“, nicméně autor neupřesňuje co tímto pojmem myslí, proč se k němu vztahuje (resp. jak se vztahuje k diskutovanému konceptu „aktivního stárnutí“ J. Marhánkové), jakou roli tento pojem hraje v analýze a zde se jedná o centrální kategorii... Podobně se mi zdá, že by byla potřeba otázky (nechám stranou, že na některé nemůže autor odpovědět vzhledem k povaze primárního materiálu), jasněji provazovat s analytickou částí.

Jak jsem již předeslala, kapitoly 5 a 6 naznačují, že autor má dostatek výzkumnické citlivosti pro důležité momenty sociálních interakcí a symbolického/mocenského vyjednávání. Zároveň se mi ale zdá, že momenty, které popisuje i způsob interpretace je poněkud schématický: nabízené aktivity v seniorském domově nahlíží pouze jako „platforms for agency“ a neuvažuje

například o jejich disciplinační roli, či jako o sociálních polích a interakcích, které umožňují udržování/vytváření sociálních distinkcí a různých forem kapitálu. V kapitole 5.2., která diskutuje signifikace „klient“ versus „pacient“ by se nabízelo uvažovat i o vlivu neoliberálních transformací (privatizaci) institucí péče, zvláště pak proto, že domov Rainbow je součástí komerčního (nadmárodního) tělesa. Dále, u konceptualizace péče by bylo zajímavé neuvažovat pouze na obvyklé a značně schématické ose poskytovatelé péče/klient, ale uvažovat také o méně zřetelných a subtilnějších formách péče, kterou jednak nabízejí „senioři“ pečujícím osobám, či mezi sebou navzájem. Autor na mnohých místech zajímavě odkrývá pole konfliktů jak mezi obyvateli domova Rainbow, tak i mezi obyvateli/kami a zaměstnanci/kyněmi. Odkrytí třetích ploch, stejně jako strategií zahlazování či zakrývání konfliktů je důležité a jistě se právě zde nabízí další teoretizace. Zároveň ale podobnou pozornost zaslouží momenty různých forem (vzájemné) péče a podpory. Aby nedošlo k nedorozumění, nejde mi zde o falešnou romantizaci vztahů a obrazu „seniorů a seniorek“. Silnou stránkou etnografického výzkumu je ale i jeho schopnost obsáhnout a zviditelnit komplikované (a často paradoxní, konfliktní, nejednoznačné) sítě a formy vztahů a jejich vyjednávání. Zároveň, perspektivy, které nahlízejí seniorskou populaci pouze jako recipient/ky péče, prohlubují jejich pasivizaci a mocenské podřízení. Podobně zde implicitně dochází k normativizaci pohledu na to, co je péčí, stejně jako zakonzervování genderované povahy péče i jejího sociálního rozložení a dynamiky (kdo péči nabízí, kdo jí přijímá). Ráda bych také četla více o tom, jak senioři zažívají „péči“ a jaké praktiky „péče“ jako péči nezažívají apod. Tyto rozdílné pohledy na péči se náznakem objevují např. v podkapitolách 5.4. a 6.2., které diskutují vnitřní organizaci domova (týdenní setkávání a systém stížností/připomínek) a nabídku návštěv zdravotní sestry. Tolik mé hlavní komentáře k teorii a analýze.

K formálním stránkám práce:

Zásadním **formálním** pochybením je odkazování a podoba závěrečná bibliografie: Celkový seznam použité literatury je minimalistní a z velké míry zahrnuje práce, které jsou v textu zmíněny pouze zběžně. Autor také uvádí v seznamu použité literatury položky, se kterými v práci nepracuje (či to v textu explicitně nepřiznává, což by samo o sobě představovalo problém jiný a ještě závažnější); případně v seznamu literatury uvádí více děl od jednotlivých autorů_rek, ale v textu pracuje/či zběžně odkazuje pouze jeden titul. Dále, citace jsou nepřesné, či v závěrečném soupisu zcela chybí (např. Geertz)

FAKULTA
HUMANITNÍCH STUDIÍ
Univerzita Karlova

Styl a jazyk práce

Autor v textu neodhaluje svou motivaci k psaní práce anglickým jazykem. Předpokládám tedy, že chce tímto způsobem práci sdílet s širším okruhem čtenářek a čtenářů, případně práci použít k získání zahraničního stipendia. Oba motivy jsou pochopitelné a zcela legitimní. Ocenit je potřeba i samotnou práci vloženou do psaní ne-mateřským jazykem. To zcela jednoznačně oceňuji. Zároveň ale by práce potřebovala důkladnou či důkladnější korekturu (v práci zůstala velká řada gramatických a frazeologických chyb). Ač je práce celkově psaná solidní angličtinou, je to, jak se domnívám, právě také psaní v cizím jazyce, které autorovi brání v přesnějším vyjadřování a preciznosti. Navíc tam, kde se autor snaží o čtivost (neformálně se obrací ke svému publiku, používá hovorové frazeologismy apod.) nedodrжуje žánr práce. Akademické psaní má i v angličtině žánrem vymezenou, což nutně neznamená strohou a nečtivou, podobu, kterou je nutné i u diplomové práce respektovat a dodržet. I to je součástí rozhodnutí sepsat práci v anglickém jazyce.

Práce jako celek nicméně nabízí zajímavý vhled do fungování domova pro seniory *Rainbow* a otevírá i otázky, které mají obecnější dopad. Přes výše vyjádřenou kritiku práce splňuje požadavky kladené na diplomovou práci, mohu ji proto doporučit k obhajobě s výchozím hodnocením na úrovni **velmi dobře**.

V Chicagu, 9. září , 2016

Kateřina Kolářová